

1990. január 18. - **A TV legújabb, zártkörű hatalmi játéka**

A játékhöz leginkább káderek kellenek. Kinevezhető, átirányítható, átnevelhető káderek. A játékhöz sok pénz is kell. Az adófizetőktől. Kell asszisztencia is: egy szakmai, aki a műsort csinálja, és egy amatőr, aki a műsort nézi.

Ez a két tényező azonban nem igazán fontos. A fontos a káderjáték.

Legújabb fázisába az elmúlt héten érkeztünk. Írásunk a helyzetet elemzi, idézve Nemeskürty Istvánt, az új TV-elnököt is, aki a botrányszagú helyzetben a sajtó képviselői közül lapzártáncig kizárólag a Világ munkatársát fogadta.

1972-ben az MSZMP KB agitációs és propagandaosztályának alosztályvezetője egy Népszabadság-béli cikkében írta a következőket: „A szocializmusban az érdekkonfliktusok őszinte kezelése és megfelelő szabályozása a társadalmi baladás egyik hajtóereje lehet. Megfelelő szabályozáson azt értem, hogy a konfliktusok, az érdekellentétek megoldásában a társadalmi fejlődés mai fokának megfelelő eszközöket alkalmazzunk. Vagyis mellőzni kell a hatalomért folytatott küzdelem vagy az éles osztályharc időszakában jogos módszert, a konfliktusoknak elnyomó, hatalmi eszközökkel való megoldását.” Az írást Pozsgay Imre jegyezte.

Válasszunk ki egy területet, mondjuk a Televíziót, tehát egy olyan terepmentet, mely műidőig a hatalom birtokában volt, hogy láthassuk: a fenti játékszabályokat a hatalom még önmagán belül sem tartotta meg. Ha nem térek is ki most részletesen mindarra, ami a mai képtelen helyzethez vezetett, néhány tévés játszmat meg kell említenem a nem oly távoli múltból.

Televízióink ugyanis mindig hű tükre volt hazánk hatalmi ütközeteinek, káderállapotának. Születésekor állományát két irányból szervezték: egyrészt megbízhatónak tűnő fiatalembereket toboroztak, mintegy a jövő zálogaként - másrészt az Aczél György által oly sokszor emlegetett kontinuitás érdekében vezető pozícióba tették az előző rezsim néhány megbízhatónak bizonyult, nem teljesen nyilvánosan lejárátódott figuráját. Ma már legenda, hogy a gyártásszervezői rész elsősorban kiszolgált katonatiszteket foglalkoztatott, míg a szellemi-politikai irányítás kipróbált államvédelmiseket látott szívesen soraiban. Hogy a köznapis néző számára felfrissítem a képernyős emlékeket: ennek a törekvésnek jegyében pipázta végig a politikát Ipper Pál, kéztördelte végig a közéletet Komlós János, vallatta végig a kulturális életet dr. Váradi György -akik egyébként új munkahelyükön már kerülték az egykori cégnél kötött ismeretséget.

A kádári konszolidáció, pontosabban annak aczéli kultúrpolitikai irányítása egyszemélyi döntések körébe vonta újra a Televíziót: mindezt azonban a három T demokráciájának jegyében. Az előző rezsim embereinek egy része fölkezdte magát a támogatómíg, egy része pedig a túróm kategóriájában éviékeit. Tiltásra azok kerültek, akiket vagy már az előző korszak is vert, vagy - ha életkori adottságok miatt erre nem kerülhetett sor - új meggyőződésből szálltak szembe a kézivezérléssel. Ennek a korszaknak jellegzetes vezető egyénisége a TV-ben Szinetár Miklós, aki európai szintű színházrendezői és -vezetői pályát cserélt föl az aczéli struktúra kiszolgálásával. Kedvenc bon mot-ja szerint ő ugyanis olyan versenyzőként vesz-vett részt egy „népstadionbeli futóversenyen”, aki hátránnyal indul, nincs cipő a lábán - ráadásul a nyakában ott lóg egy partedli, hogy ő apuka kedvence, ezért aztán ki is fűtülük. Nos, a helyzet azért nem volt ennyire szomorú: valójában megerősödött az az araszoló politikai, melynek célkitűzése volt nem összeveszni a nagy szomszédal, és közben kvaterkázó európainak mutatkozni a túrt kategóriába tartozó szellemiségekkel. Ennek feltétele persze az időben

alkalmazott tiltás volt - eredményei az elmúlt egy évben részben napvilágra kerültek. A dolog tovább bonyolódott akkor, amikor szocializmusunk öles fejlődésének történetében először olyan kulturális minisztert neveztek ki Pozsgay Imre személyében, aki nem tartott be minden játékszabályt. Vagyis miközben nevét adta a mai napig válságot adó színházistruktúra-átalakítás első rossz lépéseihez, miközben kiteljesítette a világ legkultúraellenesebb tervezetét, a közművelődési programot - a döntésekben, különösen a személyi természetű kérdésekben nem pároztott a pártnak és Aczél Györgynek. Kettejük mind nyíltabb - értsd: a nyilvánosság előtt gondosan rejtett - ellentéte Huszár Tibor megfogalmazása szerint a magyar politikai kultúrában meglévő, mindmáig feloldatlan népies-urbánus ellentét személyi kicsapódása is volt.

Amiben közel álltak egymáshoz: az a módszerek, a döntésmechanizmus területe. „Ne higgye - mondta Pozsgay 1979-ben a Gondolatjelben -, hogy egy-egy kinevezés olyan egyszerűen és tisztán elvont állami akarat megnyilvánulása. Azért ezek mögött mindig ott vannak bizonyos érdekek, bizonyosfajta csoporttörékvések, amennyiben az állam elismeri ezeket, és azokat nevezi ki hivatalánál fogva, akik ezeket az érdekeket megtestesítik.'

A televízióban is lecsapódik a (kultúrpolitika megosztottsága, de egységes kinevezési szisztémája. Erősödnek a Pozsgay-káderek: ekkor lesz a TV-Híradó párttitkára egy bizonyos Pálffy G. István, ekkor lesz a televízió

kulturális műsorainak beolvasztó felfalójává, egyedüli kultúraorákulummá az ösztöndíjtanács apparátusából érkező Érdi Sándor, ekkor igazol át a literátus-költő-zenész Czigány Gyöngy. Közben persze a Szinetár vezette aczélos gárda sem tétlenkedik: ekkor szorul pozicionálisan mindig második helyre Horváth Ádám vagy Dömölky János, majd éri el a megbízhatóan sztálinista Híradó-vezető, Matúz Józsefné, hogy Pálffy mártírként távozhasson az osztályról. A TV elnöke ekkoriban Nagy Richárd, egy olyan KISZ-káder, aki szintén légynek bizonyul a pártközpont és a miniszterelnök-helyettes levezésében: csekély szakmai hozzáértéssel, de hatalmas empátiával ugyanis jó televíziót akar csinálni, függetlenül attól, hogy ki melyik pártfrakcióban tülekszik, vagy éppen azokból ki is akar maradni. Ez a negatív állásfoglalása a székebe kerül: vele együtt sok kis haltól is megszabadulnak, olyanoktól, akik átlátták a tragikomikus színházat. Helyére az a Kornidesz Mihály kerül, akit addig Aczél György használt mumusként a tévé ellen: most megeheti saját főztjét. Persze a torkán akad. Mert a káderek változatlanok. Még nem koptak ki az első generációs belbiztonságiak, egyre hangosabb a politikailag némileg indifferens profik tábora, az aczélok és a pozsgayk pedig átmeneti konszenzust kötnek annak nevében, hogy mindkét tábornak sikerült teljes létszámban átmentenie magát.

Pozsgay népfrontos működése során egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy létezik egy párton belüli ellenzék, hogy erre talán érdemes is tenni. Aztán első' lépésben a Grósz-Berecz tengely a nyerő. Rövid fungálása során ez a rezsím csupán tévéelnököt bír kitalálni a programozható kommunista Bereczky Gyula személyében, aki ki is tart gazdái mellett, sőt némi késéssel követi is azokat a süllyesztőbe. Csakhogy eddigre már teljesen zavaros a helyzet a TV-ben, hiszen a májusi pártértekezlet kurzusának is megvannak a maga elkötelezett emberei a struktúrában: gondoljunk csak az Aczél Endre vezette Híradóra és Hétre! Amire kiderül, hogy az ellenforradalom forradalom, legitim pártok és legitim temetések követik egymást, addigra a TV politikai artikuláció nélkül az összes ellentét és érdek gyűjtőhelyévé vált. Az MSZP megalakulása amolyan igazság pillanatává lett: erősödött az SZDSZ-szimpatizáns kettes csatorna Baló György vezetésével, lemondott az iránytűt vesztett egyesprogram-igazgató, Wisinger István, az SZDSZ-kongresszusról még pamfletírozva beszámoló Híradó

függetlenséget kezdte hangsúlyozni, a népnemzeti szárny Ilkei Csaba és köre révén nevetségessé vált, Érdi Sándor lemondott a művészeti igazgatásról, gondolván, így átmentheti önmagát a boldogabb időkre, Medveczky László, a belpolitikai főszerkesztő belátta, hogy népszabadságos szemellenzői révén neki ennyi esélye sincs.

Ezt a felbolydult méhkest egy kuratórium igyekszik ellenőrizni, meghatározhatatlan pártérdekek alapján. A tévét felügyelő államminiszter Pozsgay Imre pedig nem lép, köztársasági elnöki ambícióival van elfoglalva. A tévé egy ideig ebben készséges partnere.

Ahogy azonban pozíciója gyengül, különösen a népszavazás után, a televízió is elpártolni látszik mellőle - pedig még csak egy-két hónap telt el az impozáns portréfilm, a naponkénti nyilatkozatok óta.

És elkezdődik a választási finis. Melyben a televíziónak kulcsszerepe van és lesz. Bereczky lemondott, a kuratórium működésképtelen, ráadásul senkinek sem tetszik az összetétele. Az interregnum uralkodóra vár. És lép az államminiszter, lép a Minisztertanács. Először visszavonja a kuratórium kinevezési jogkörét, majd ő nevez ki egy elnökséget. És meghagyja a kuratóriumot is, amolyan választási felelősnek. De már szervezik a választási bizottságot, talán a Baló képzelte választási iroda is létrejön: újra csak fölöslegessé téve a kuratóriumot.

Amikor január 4-én közzéteszik a Magyar Televízió új elnökségének névsorát, bizonyos szándékok azonnal kiolvashatóvá lesznek. Elnöknek Nemeskürty Istvánt, a garantáltan párton felüli, nemzeti színezetű európeért jelölik mint olyan embert, akit minden irányzat el tud fogadni. Ráadásul Nemeskürty Tanár Úrnak nagy gyakorlata van süllyedő hajók navigálásában - filmgyártástól a Magyar Filmintézetig. Mindig nagyszabású tervekkel érkeznek, és a hajók mindig az ő utódkapitányával süllyednek el végérvényesen.

Már az Aczél-Pálfi eset után fogadott a tanár úr. Mint elmondta, őt december 29-én hívta fel a kuratórium nevében Cseres Tibor, hogy egyhangúlag őt javasolják tévéelnöknek. Ezután került sor a tárgyalásokra a miniszterelnökkel és az államminiszterrel.

- Németh Miklós győzött meg - így az elnök -, mondván, ebben az országban ma mindenki a tribünről kiabál be jobbnál jobb tippeket, csak éppen csapatok nincsenek, amelyek a meccset játsszák. Ezért vállaltam, két feltétellel. Az egyik az volt, hogy a kuratórium ne legyen operatív, a másik, hogy pénzzel érkezhessen. Mindkettőt betartották.

Az utóbbi egyébként egymilliárd forintot jelent a tévé költségvetése számára. Mint Nemeskürty Istvántól megtudom, az elnökség névsora eddigre már készen volt, s ő az összetétellel egyet is értett, annak örült, csupán két további személyt javasolt, így lett elnökségi tag Dömölky János és Horváth Ádám - a mérlegelés-hídverés nyilvánvaló -, a szakmai profizmus és a művészeti szakterület képviselői. Ez volt egyébként a második szembetűnő tény a névsorból: hogy a TV történetének első szakmai elnökségét hívták itt össze. Olyan szakmai grémiumot, mely a TV-n belüli tendenciákat egyesíti, akár olyan szélsőséges pólusokat is, amilyeneket a köszönő viszonyban is alig volt Vitray Tamás és Chrušinák Alajos jelez. Mint a tanár úr elmondta, az előzetes megbeszéléseken, a névsor kialakításakor, a műsorelképzelések taglalásakor el sem hangzott a párt szó, hiszen az „a napi politikai adásokon túl egyáltalán nem érdekes”. Sőt hozzátette: „Lehet, hogy naivitás, de szerintem a TV-nek nem. a napi hírközlés és a politikai tájékoztatás az egyetlen feladata, a többi pedig nem lehet csak helykitöltő szórakoztatás. Én egy magyar televíziót szeretnék, melyben a magyar történelem, a magyar kultúra, a magyar művészet, a magyar tudomány az elsődleges, melyben a közérkölcsök javítása a fő cél, melyet minden vallásfelekezet a magáénak érezhet, melyben elfelejtett és mai írók, magyar tudósok a tanítómesterek.”

És Nemeskürty büszkén fűzte hozzá, hogy ő az első TV-elnök, aki kinevezését megelőzően harminc évig szerepelt már a képernyőn, és bár megterheli, rosszkedvűvé teszi a feladat, a magyar kultúra van olyan beteg, hogy el kellett vállalja a lelki sebész kényes szerepét. Ezért tartja fontosnak, hogy az egész elnökség szakemberekből áll: „Nekem lényegesebb a szakmai tudás, az, hogy a tévés egyéniségek valamennyi árnyalata jelen van, mint az a politikai mögöttes, amit néhány figura mögé oda lehet gondolni. Én is tudom, ki milyen szélsőséget képvisel, de nem ez az érdekes.”

Csak hogy a nyolc tagú elnökségben Pálffy G. István kakukkfióka, aki már jó ideje nem tévés: előbb Gubcsi Lajos jobbkeze volt a Magyar Ifjúságnál, a KISZ lapjánál, majd főszerkesztője lett a hamarosan, főként Gubcsi működésének okán megszűnő lapnál. És közben mindenféle nemzeti alapok, nemzetiségi kollégiumok tagja, majd decembertől a Népszava főszerkesztője - tegyük hozzá, az ottani kollektíva ellenállása dacára, Nagy Sándor személyes nyomására, és már tévés kinevezése előtt is a lap munkatársai által távozásra felkérve. Pálffy tehát nem tévés - de ha valaki ismeri múltját, nyilvánvaló lehetett, hogy a magyarságában megerősített elnökségbe miért került be.

Egyrészt Pozsgay régi emberéről van szó, aki az MSZMP-nek, majd az MSZP-nek azt a népnemzeti szárnyát képviseli, melyről Pozsgay is készpénznek vette, hogy koalícióképes az MDF-fel. (Az elnökválasztási kampányban az államminiszternek ez volt az első, de nem utolsó politikai baklövése.) Másrészt az elnökségben ő az egyetlen ember, aki a Grósz-Berecz tengely által darab ideig istápolta Aczél Endre-lobbit a legfontosabb napi politikai műsorokban főlválthatta, akinek politikai mögötteséhez a tisztességes, de szürke, most belpolitikai főszerkesztőnek kinevezett Gombár János nem érhet föl. Aczél leváltása tehát látszott már az elnökségi névsorból is, hiszen az összes többi területgazda képviselve volt. (Mulatságos, hogy a Pozsgay-Aczél vitát és a Pozsgay-kaderséget túlélő Érdi mindenigyekezete ellenére sem tudott elnökségi tag lenni - cseppet sem mulatságos persze, hogy a Stúdiót még mindig ő tartja a kezében.) A kártyákat tehát leosztották már akkor, amikor

- mint ezt Pálffy csalhatatlan ösztönrel megsejtette - Aczél még a szabadságát töltötte Abu-Dhabiban.

Nemeskürty úgy emlékszik a történetekre, hogy ő rögtön Aczél hazatérte után leült négyszemközt beszélgetni a főszerkesztővel, azíránt puhatolózva, hogy nincsen-e kedve valami más munkát vállalni, mondjuk elmenni ismét külföldi tudósítónak. Aczél határozott nemmel válaszolt, amire az elnök nem fenyegette meg semmiféle szankcióval, mert ő nem gondolta, hogy Aczél kenyértörésre viszi a dolgot. Márpedig ez történt: Aczél a Mai Nap vasárnapi számában - a cikkről az elnököt nem tájékoztatta - kiállt Nemeskürty mellett, megkérdőjelezte viszont az elnökség felügyeleti hatáskörét saját maga fölött, valamint azt, hogy „egy kívülről jött ember”, Pálffy „helyettesítette” őt; ugyanakkor azt is jelezte, hogy véleménye szerint ez az elnökség nem lesz hosszú életű - Nemeskürty persze más eset.

Aczél Endre - mint ez egy héttel későbbi sajtótájékoztatóján kiderült - egymondatonyi eltéréssel emlékszik csak másképp az elnökkel folytatott beszélgetésre. Eszerint az elnök e beszélgetésen elmondta neki, hogy a háttérben az államminiszter áll: „Pozsgay Imre azt az óhaját fejezte ki előttem (értsd: Nemeskürty), hogy téged (Aczél) váltsalak le, és nevezzem ki a Híradó főszerkesztőjének Pálffy, aki Pozsgay teljes bizalmát élvez.” Hogy elhangzott-e a mondat vagy sem, nem bizonyítható. Hogy az elnök beszélt-e bárkinek az ellentétről, mely Németh Miklós és Pozsgay között egyre nyilvánvalóbb, s hogy ez a TV-elnökség, Nemeskürty és Pálffy személye is egy kényszerű konszenzus eredménye - mert az újságírói magnetofonokba nem

mindig engednek szalagot rakni, szintén nem bizonyítható. De a tények meg-megszólalnak.

Ha például a Magyar Hírlap november 10-i interjújában, mely a The World and I amerikai lap egy cikkének kivonata, azt olvassuk az államminiszter szájából, hogy köztársasági elnökként első és legfontosabb feladatai közt szerepel egy új miniszterelnök kinevezése -akkor az MSZP-elnökségen belüli ellentétek újabb igazolását kapjuk. Ha tudjuk, hogy Németh Miklós mindjobban távolodik saját pártjától, mert mandátumot állandóbb és legitimebb közösségtől szeretne - miközben Pozsgay mind erősebben kötődik pártjához, mert az az egyetlen, mely a jelöléssel legalább esélyt biztosít politikai életbenmaradásához -, akkor a tévés ügyek is más megvilágítást kapnak. Akkor még kevésbé kérdőjelezhető meg Pálffy elnökségbe jelölésének tendenciája. És hogy emögött egy népies irányvonal nekibuzdulása is áll, hogy egy MSZP-karrierista váltott föl egy Grósz-támogatottat. Bár, ismétlem: Nemeskürty István mindvégig elzárkózott attól, hogy konkrétan megfogalmazza az ügy politikai hátterét, csak sejteni engedte a kormányon belüli, imént jelzett ellentétet, és Aczél Endre leváltását csakis rossz taktiká-jú, őt az elnökség ellen kijátszó nyilatkozatának tulajdonította.

Nem kívánom Aczél Endrét védeni. Magam úgy gondolom, hogy bár egyesek szemében népi hőrosszá növekedett a romániai forradalom közvetítésével, éppen a karácsonyi napok alatt is elegendő okot adott egy esetleges leváltásra: amilyen „összeszedetten” állapotban verejtékezett, ahogyan áldozatnak titulálta hatvanezer halott árnyékában Ceausescué-kat, amint hosszasan bemutatott nekünk egy reményteli régészt román miniszterelnökként: ezek alapján bármely európai tévé elnöke fölmondott volna neki és stábjának. Ők ehelyett 750 ezer forint prémiumot kaptak az új elnökségtől. Mondom, lett volna most is, eddig is elég ok Aczélnek fölmondani. De ez a megoldás a mechanizmus okán Aczélból csinál mártírt. Ugyanaz a koncepció taktika ez, mint amellyel anno Pálffy irtotta ki Matúzné a Híradóból. Csak a rablót pandúrrá nevezték ki azóta. Pálffy így előretolt választási bástyája lehet az MSZP-nek, miközben az esélyegyenlőségről lózungoznak nekünk.

Ezt az esélyegyenlőséget próbálta biztosítani például a TV2 és Baló György-, amikor az elmúlt hét végén megkérdeztem tőle, igaz-e a hír, miszerint őt is eltávolítják, azt felelte, hogy az elnökkel kötött egyezség okán nem nyilatkozik, csak annyit erősített meg, hogy helyzete függőben, ő maga tárgyalásban van.

A TV elnöksége tehát szakmai garanciákat jelent egyfelől. Mint Nemeskürty Istvántól megtudtam, Czigány György feladata lesz például valamennyi felekezet rendszeres heti félóráját megszervezni, Kővári Péter a tudománypolitikai műsorok gazdája lesz, és nagyjából Dömölky Jánosra vár a művészeti és művészet körüli tevékenység ellátása. De ugyanígy pontosan kitapintható a többiek szakmai kompetenciája és szerepvállalása is, létező ellentétek dacára. A Gombárral ellensúlyozott Pálffy-hadállás azonban egyértelműen politikai célzatú hídfőépítés: olyan kommunista gerillaakció, amit rejteni se nagyon próbáltak, legfeljebb egy cikk nyomán rendezett álfelháborodással. Melyhez az elnökség csak azért adhatta a nevét, mert egyrészt Aczélt nem sajnálta, másrészt fontosabbnak tartotta egyéb irányú feladatainak ellátását, mint a kenyértörést a még mindig uralmon lévő kormány MSZP-frakciójával, főképp a régi embereit háttérpozíciókból is mozgósító Pozsgay Imrével.

Nemeskürty István tehát azt nyilatkozta ugyan elsőül, hogy nem guillotinnal érkezett, egy(néhány) fej mégis hullott már. De a tanár úr helyesbít: „Én a kisemberek szorongását érzékeltem érkezésemkor. Amikor guillotinról beszéltem, arra gondoltam, hogy nem lesznek tömeges elbocsátások, hogy nem óhajtok egzisztenciákat tönkretenni, létbizonytalanságot teremteni. Hogy Aczél Endre rendelkezési állományban van, hogy helyettesei lemondtak, de

munkaviszonyuk megmaradt, ez nem nevezhető tönkretételnek, lefejezésnek. Bezzeg ha kisemberekről lenne szó, ahogy egy-két vezetés esetében azok itták meg egy változás levét, most senki sem emelne szót."

Ez minden bizonnyal így van. De nem menti a mostani eljárást. Mert itt most nem az az érdekes, hogy szakmailag jobb-e Aczél, mint P#álfy, hogy le lehetett volna-e váltani Aczélt amúgy is; hanem az a koncepciós mártírképzés, ahogyan ez vagy negyven éve mifelénk folyik. Kommunista frakciók irtanak kommunista frakciókat - általában olyan, szakmailag kompetens társaság asszisztálásával, mint amilyen például ez a mostani TV-elnökség. És mi időről időre arra ébredünk, hogy tegnapi „bűnösöket" mára „mártírrá" koszorúztak-te-mettek. És persze ugyanazok kezdeményezői alapján, akik az ítéletet is kimondták.

A tévéelnökség összetétele machiavellista előrelátás eredménye, a Németh-Pozsgay időszaki konszenzus ügyes terméke. Az amatőrizmus benne: a Pálfy-ügy. Mely kiszámítható volt. Ahogy robbanhat még az is, hogy ugyan Szinetár Miklós kivonult a tévé kultúrpolitikájából - persze ő is zsíros koncot kapott cserébe -, ott maradt az Érdi-Szegvári féle semmitmondó oportunizmus. A televízió tehát újabb csatatérre alakulhat. Artikulálatlan érdekek jelennek meg, egyre nagyobb számban, az emberek nem cserélődnek, legfeljebb más funkciót töltenek be, helycserék zajlanak - és mindez nincs néven nevezve: néha pártszínezetet emlegetnek, máskor népies-urbánus ellentétet.

Pedig csak egyetlenegről van szó: hogy kié lesz végül is a hatalom? - **bányai** -